

Anyaregény történelmi háttérrel

Dragan Velikić: *Islednik*. Laguna, Belgrád, 2015

Az elmúlt év legjobb szerb regényéért járó tekintélyes NIN-díjat Dragan Velikić neves szerb írónak a belgrádi Lagunánál megjelent *Islednik* című regényéért ítelték oda. A regény címét talán *Nyomozónak* kell fordítani, annál is inkább, mert az egész regényt meghatározza az elbeszélő nyomozása saját gyerekkora, az anya és az apa, a környezete és a környezetében talált még élő alakok életrajza, életük története után. Ezzel együtt anyaregénynek is mondható a *Nyomozó*, mert mindvégig az anya élete utáni nyomozásra épül, arra, hogy az immár súlyos demenciában szenvedő asszonyt az idősök otthonában néha meglátogatja a fia és akkor emlékeznének, ha még működne az anya emlékező képessége, de alig működik, egy-egy elfelejtett szó után egész napokon át nyomoz az anya, s ez valamennyire egybeesik az egész regény nyomozásra épülő felépítésével. Az anya alakja áll a regény előterében, s az ő árnyékában a felnövekvő, majd felnőtt fiú, aki a másik meghatározó hőse a regénynek, s aki a regényt írja, s eközben aligha lehet kétség afelől, hogy a regényíró önmagáról mintázta a regénynek ezt a hősét, valamennyire tehát az önéletrajziség is közbeszólt a regény felépítésében, így aztán az sem múlt el véletlenül, hogy a regény hőse többször árulja el, hogy regényt ír, regényt az anyáról, a családjáról, leginkább persze az anya és a család múltjáról, arról, hogy az anyát kislány korában beadták a šabaci tanítóképző konviktusába, ott nőtt fel, kívül a családon, s ezt sohasem bocsátotta meg az anyjának. A tanítóképzőben mintagyereknek számított, aki sírógörcsöt kapott, amikor egy alkalommal nem az ő szekrényét tüntették ki első hellyel, ami későbbi életének meghatározó motívuma, mert felnőtt életében a rendet szerette, rendet csinált maga körül és rendre intette a fiát és a lányát is, nem tűrt meg semmit, ami akár csak pillanatra is megbontaná az általa elképzelt és megvalósított rendet. Kemény kézzel nevelte a fiát és a lányát, a lányt énekórára adta, hogy felkészítsék egy zágrábi gyerekeknek versenyére, ahol a kislány, bár az

előkészületek során első volt, csak második vagy harmadik helyezést ért el, amit nagyon fájlalt az anya, s amikor a történetről beszélt, például vonaton idegeneknek, akkor azt mondta, hogy a kislány első lett, ahogyan a gyerekeit mint mintagyerekeket festi az idegenek előtt, ami miatt a gyerekek szégyellik magukat. Arról beszél a regénynek ez a bekezdése, hogy bár nagyon a realitások között éli az életét, az anyának mégis illúziói vannak, mert illúzió az, ahogyan a gyerekeit dicséri, miközben nem akar emlékezni a saját gyerekkorára. Velikić nagy beleérzéssel beszél az anyáról, egyben nagy szeretettel is, mert egész gyerekkorának meghatározó élményei az anyával való fürdőzések a tengerparton, a vele való mozizások, sőt az is, hogy az anya társasága, vagy a társaságába kívülről tartozók lesznek majd a már felnőtt fiú nyomozásainak hősei, az ő életük után nyomoz, az ő alakjukat festi barátságos színekkel.

S itt most meg kell állni egy pillanatra és arról kell beszélni, hogy az önéletrajziségra kimenő anyaregény egyben történelmi regény is, mert ami az anyával és másokkal, főként másokkal történik, a történelembe tartozik, így Lizeta Bizjak Benedeti életrajza is, mert éppen az ő nyomait követve kerül a regény elbeszélője Rovinjba, hogy onnan az egyik rovinji arisztokrata család sorsát ismerje meg, az ottani múzeum igazgatójától kapott monográfiával a térdén utazik vissza Pulába, ahol a gyerekkorának évei teltek, s ebből a súlyos könyvből olvashatja ki az arisztokrata család csúfosan véget ért történetét, csúfosan, mert a háború után az új partizán hatalom kirabolja a Vörös-szigeten épült kastélyt, mindent széthordanak, mindenkinek jut valami a kastély berendezéséből, az étkészletekből és képekből, miközben mindent felforgatnak, a család dokumentumait a padlóra szórják, és később majd nehéz lesz mindazt, ami a kastélyban volt, begyűjteni, nehéz lesz a családról szóló monográfia anyagát elrendezni, de ettől függetlenül a regény elbeszélő hőse közelről ismerheti meg akár az arisztokrata család történetét, akár mindazt, amit a történelmi fordulat hozott magával, az a fordulat, aminek során az isztriai olaszok menekülésre kényszerülnek, három hajó is áll a pulai kikötőben, amelyeken elhajózhatnak Olaszország felé. A legtöbben el is hajóznak, elhagyott házaikba és lakásaikba idegenek költöznek, azok, akik majd feltöltik a várost, de már a korábbiaktól eltérő tartalmakkal, a saját életük és szokásaik tartalmával. A regény hőse gyerekkorát Pulában tölti, mert Fiume helyett Pulába költöznek, hiszen az apa tengerésztiszt, így is ismerkedik meg az anyával, aki rövid ideig hivatalnok Belgrádban, majd onnan a tengerpartra kerül, valamelyik hajózási vállalkozásban hivatalnok, itt ismeri meg a férjét, majd Pulában telik az élete, itt ismeri meg Lizetát, akire rábízta a fiát arra a néhány napra, amit ő a lányával Zágrábban tölt az ének-

versenyen. Lizeta innen kezdődően beépül a kisfiú életébe, aki szembesül Lizeta fényképeivel, amikkel a lakás egyik falát díszítették, de amikor rövid időre magára marad a lakásban, a fiókok tartalmát is megismeri. Rá is talál Lizeta, amíg ő a fiókok tartalmát kutatja, de nem feddi meg a gyereket, elnéző vele szemben, ami még közelebb hozza az asszonyt a fiúhoz, és majd immár felnőtt fővel nyomozni kezd Lizeta története és sorsa után. De ekkor már készül a regény, mert éppen a regény érdekében ment vissza a regény hőse gyerekkorának színhelyeire, így aztán a nyomozás a család története után, a nyomozás a rovinji arisztokraták sorsa után, a nyomozás az anya alakja után kiegészül a regény utáni nyomozás motívumával, mert miközben tart a nyomozás, készül a regény, s ebből a regény utáni nyomozásból kiderül, hogy a *Nyomozó* elbeszélője szerint a regény nem más, mint a mindennapok történéseinek egybefűzése s ebből a történet felszabadítása, ahogyan a márványkőben rejlő szobrot is felszabadítják a szobrászok. Majd azt mondja a regényíró, hogy mindenki több regényt visz magában, mindenki élete valójában regények kórusa. Más helyütt arról beszél, hogy a pulai szállodában töltött napok egyikének reggelén a hotel ablakában megjelent előtte a regény, amit követett. Mindenki itt volt, egymás mellett Dragomir nagybácsi, Hiteroték, Vesko Krmptić, Milevski gróf, Lizeta, az órás Masleša, az anya, a húga, az apa... És ő maga, aki folytatja az anya Vinkovcin ellopott füzetében megkezdett történetet. Az ellopott füzetben az adott, de soha meg nem valósult élet rejtőzik. A regény vége felé ismét előjön a regény motívuma, amikor a regény hőse már harmadik személyben beszél önmagáról és azt mondja, hogy az egyik orvos barátja azt közölte vele, a kezdődő Alzheimer-t a mágneses vizsgálat mutatja ki megbízhatóan, s ha akarja, megszervezheti neki a vizsgálatot. Akarja, de nem most, mondja önmagáról a regény hőse. Majd ha visszatért Pulából. Igen, újra oda utazik. A télen csak rövid ideig volt ott. Legalább egy hónapra van szüksége, hogy elgondolja a regényt, amit ír. Visszatér tehát gyerekkorának városába, visszatér az emlékeiben őrzött helyszínekre, visszatér az emlékekben megmaradt történetekbe, visszatér mindazoknak az életébe, akikhez közvetlenül vagy közvetve köze volt. Ahogyan a regényíró a regény elgondolása végett visszatért Pulába, gyerekkorának helyszíneire, úgy követi nyomon Lizeta történetét is, aki szintén visszatért gyerekkorának helyszíneire Szalonikibe, ahol a század eleji nagy tűzvészben vesztette el a szüleit, akik ott szállodát tartottak fenn, s az apa következetes rendben vezette a szállodai vendégek könyvét, s Lizeta rá is akad ezekre a könyvekre, benne minden vendég nevével és érkezésének meg távozásának időpontjával. Őt is, mint a regényíró anyját, konviktusba adják Bécsbe, s ezt ő is megszenvedti, hosszú vonatozásokról maradt benne emlék Szalonikiból

az akkor még fennálló szerb és török határon és Belgrádon át Bécsbe, s ezt az utazást is megismétli, bár semmit sem ismer fel a régen látottakból. Lizeta története tehát valamilyen módon párhuzamos az anya történetével, ő is elveszítettnek hiszi magát, amikor elvásztják a szüleitől és a családjától, de története párhuzamos a regényíró nyomozásának történetével is, hiszen ő is, mint emez, gyerekkorának nyomait keresi, azzal a különbséggel, hogy míg a regényíró rátalál ezekre a nyomokra, Lizeta nem talál rájuk, mert mindent eltüntetett a tűzvész, s itt lép be megint a történelem, mert a tűzvészt követően kitör a Nagy Háború, amiről kezdetben azt tartották, hogy rövid lesz, aztán meg jól elhúzódott, s itt jön be a történetbe a regényíró nagyapjának története, aki a szaloniki fronton harcolt, mindent végigcsinált, amit az akkori katonák végigcsináltak, majd vasutas lesz, a szkopjei állomáson töltött be szolgálatot, ám minthogy erősen alkoholizált, lefokozták, egyre távolabbi vasútállomásokra helyezik, és végül pályaőr lesz egy félreeső útszakaszon, de ez már a második Nagy Háború idejére esik, mert pályaőrként sok mindent begyűjtött a szerelvényekből kidobott vagy kiesett holmiból, többek között megtalálja a fiának a pénztárcáját is, amiben üzenet érkezik számára, hogy a fiú jól van, a bulgáriai fogolytáborból most Németországba viszik őket. Több ilyen apró részletből épül be a történelem a *Nyomozó* szövegébe, mert a történelem befolyásolta mind a nyomon követettek életét, mind a regényhős életét, aki végül elveszíti azt az országot, amelyben felnőtt, hiszen a regénybe beépül a legutóbbi balkáni háború története is, s ez egyformán látszik meg mind a regény szövegén, mind a regény hőseinek életén, azon is, ahogyan a regény elbeszélője az egyik fejezetben első személyben, a másikban harmadik személyben beszél önmagáról.